

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПЕРЕРОЗПОДІЛУ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ КОМПЕНСАЦІЇ ЗБИТКІВ ВНАСЛІДОК НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ПРИРОДНОГО ХАРАКТЕРУ

*Є.В. Лапін, д-р екон. наук, доцент;
Ю.П. Скиданенко, асистент
Сумський державний університет, м. Суми*

У статті запропоновано вдосконалити трансфертний підхід перерозподілу фінансових ресурсів для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного характеру. Запропоновано використання коригуючих коефіцієнтів k та α , які враховують економічні збитки внаслідок НС природного характеру для різних регіонів та питому вагу, необхідних для фінансування обласних бюджетів коштів для ліквідації наслідків НС природного характеру в обсязі, необхідному для фінансування коштів державного бюджету України.

***Ключові слова:** фінансові ресурси, надзвичайна ситуація природного характеру, економічний збиток, фінансовий механізм.*

В статті пропонується удосконалити трансфертний підхід розподілу фінансових ресурсів для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного характеру. Пропонується використання коригуючих коефіцієнтів k і α , які враховують економічні втрати від НС природного характеру для різних регіонів і удільний вагу, необхідних для фінансування обласних бюджетів фінансових засобів для ліквідації наслідків НС природного характеру в обсязі, необхідному для фінансування засобів державного бюджету України.

***Ключевые слова:** финансовые ресурсы, чрезвычайная ситуация природного характера, экономический ущерб, финансовый механизм.*

ВСТУП

Однією з основних причин складної ситуації з проявом і розвитком надзвичайних ситуацій природного характеру є відсутність ефективного механізму компенсації збитків від них і зниження навантаження на державний та регіональний бюджети. Існуюча на сьогодні в Україні регіональна організаційна система засобів, які застосовуються для попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного характеру, не є досконалою.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Внаслідок цього, метою даної статті є вдосконалення трансфертного підходу щодо перерозподілу фінансових ресурсів для забезпечення ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного характеру.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фінансові механізми екологічної політики як складова частина економічних механізмів екологічної політики є комплексом організаційних та інституційних заходів, спрямованих на кредитно-фінансове забезпечення формування та реалізації екологічної політики відповідно до рівня розвитку продуктивних сил і соціальних пріоритетів щодо якості довкілля й раціонального природокористування [1].

В умовах ринкової економіки України для забезпечення безпеки держави у випадку загрози виникнення надзвичайної ситуації природного характеру необхідно мати економічні важелі управління НС природного характеру. До важливих напрямів відносять [2]:

державні стандарти, що призначені для визначення норм для попередження НС та профілактики збитків. Розроблення стандартів безпечної діяльності базується на нормативах, які передбачають визначення допустимого рівня ризику для людини та навколишнього середовища на рівні імовірності втрати унікальних природних утворень, заборони на проживання в небезпечних зонах та проведенні в регіоні небезпечних робіт та заходів, забезпеченні населенню безпеки в НС;

нормування – повноваження, пов'язані з розробленням та затвердженням норм, правил та вимог щодо забезпечення вимог;

Аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду щодо розроблення і застосування організаційних і економічних механізмів управління природними НС показує, що існує безліч механізмів, спрямованих на зниження рівня ризику (виникнення НС, несприятливої дії на природне середовище тощо) [3]. Усі ці механізми можна поділити на декілька груп. Механізм економічної відповідальності включає систему стандартів (норм, нормативів, квот), відхилення від яких веде до визначених економічних санкцій.

Механізм стимулювання зниження рівня ризику, до якого відносять механізми пільгового оподаткування, а також пільгового кредитування заходів щодо підвищення рівня безпеки [4, 5, 6].

Механізми перерозподілу ризиків. В основному це механізми страхування (державне, незалежне і взаємне страхування). Однією з найважливіших проблем, що виникають при розробленні механізмів страхування - це розроблення процедур визначення страхових тарифів [7,8].

Механізми резервування на випадок надзвичайних ситуацій. Сюди відносять механізми створення резервів трудових ресурсів (пожежники, рятувальники тощо), матеріальних ресурсів (продовольчі запаси, сировина, медикаменти, транспорт та ін.), потужності для швидкої організації виробництва продукції, необхідної для ліквідації або зменшення втрат від надзвичайних ситуацій.

Механізми формування і використання централізованих фондів. Тут часто на перший план виходить проблема не формування фонду, а його ефективного розподілу [3, 9]. Сюди відносять пряме фінансування заходів щодо зниження ризиків або з бюджетних грошових коштів, або з екологічних та інших коштів. Як правило, це механізми пріоритетного перерозподілу грошових коштів [2]. На наш погляд, даний механізм є найефективнішим. Тому пропонуємо використовувати трансфертний підхід перерозподілу фінансових ресурсів для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного характеру.

Міжбюджетні відносини здійснюються у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України на основі «Формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету) між державним бюджетом та бюджетом Автономної Республіки Крим, обласними бюджетами, бюджетами міст Києва та Севастополя, бюджетами міст республіканського та Автономної Республіки Крим, обласного та районного значення, районними бюджетами, бюджетами сел, селищ» [10].

Ця формула розроблена для розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів між державним бюджетом, бюджетом Автономної Республіки Крим, обласними бюджетами, бюджетами міст Києва та Севастополя, бюджетами міст республіканського і Автономної Республіки Крим, обласного та районного значення, районними бюджетами, бюджетами сіл, селищ. Обсяг дотації вирівнювання з державного бюджету, що надається бюджету Автономної Республіки Крим, обласному бюджету, бюджету міст Києва та Севастополя, бюджету міста республіканського і Автономної Республіки Крим, обласного та районного значення, районному бюджету,

бюджету села, селища або коштів, що передаються з цих бюджетів до державного бюджету (T_i), визначається за загальним фондом місцевого бюджету як різниця між розрахунковим показником обсягу видатків (V_i) та розрахунковим обсягом доходів (кошика доходів), закріплених за відповідними місцевими бюджетами (D_{izak}), із застосуванням коефіцієнта вирівнювання (α_i) за такою формулою:

$$T_i = \alpha_i (V_i - D_{izak}). \quad (1)$$

Прогнозований показник обсягу доходів (кошику доходів) бюджету Автономної республіки Крим, областного бюджету, бюджетів Києва та Севастополя, бюджету району формується з надходжень загальнодержавних податків і зборів, закріплених за місцевими бюджетами відповідно до статей 64 та 66 Бюджетного кодексу України.

Якщо даний підхід модифікувати, то він може бути застосований для створення певного інструментарію з метою компенсації місцевих бюджетів для ліквідації наслідків НС природного характеру.

Пропонуємо використовувати коригуючі коефіцієнти для більш ефективного перерозподілу коштів між бюджетами з метою ліквідації наслідків НС природного характеру. Для визначення k можуть бути застосовані різні підходи. Базою для розрахунку інтегрального коригуючого коефіцієнта k можна взяти регіон з мінімальним значенням економічного збитку внаслідок надзвичайних ситуацій природного характеру, надавши йому значення $k=1$. Тоді для всіх інших регіонів інтегральний коригуючий коефіцієнт буде визначатися за формулою

$$k = \frac{зб_{min}}{зб_{обл}}, \quad (2)$$

де k – інтегральний коригуючий коефіцієнт;

$зб_{min}$ - мінімальне значення економічного збитку внаслідок НС природного характеру;

$зб_{обл}$ - значення економічного збитку від НС природного характеру для відповідної області.

При такому підході видатки з урахуванням трансфертів для всіх регіонів, крім того, в якому економічний збиток внаслідок НС природного характеру є мінімальним, будуть меншими, що не є розв'язанням поставленої задачі.

Якщо базою для розрахунку інтегрального коригуючого коефіцієнта k взяти регіон з максимальним значенням економічного збитку внаслідок НС природного характеру, надавши йому значення $k=1$, тоді для інших регіонів інтегральний коригуючий коефіцієнт буде розраховуватися за формулою

$$k = \frac{зб_{max}}{зб_{обл}}, \quad (3)$$

де $зб_{max}$ - максимальне значення економічного збитку внаслідок НС природного характеру.

При такому підході видатки з урахуванням трансфертів для всіх регіонів, крім того, де економічний збиток внаслідок НС природного характеру є максимальним, будуть більшими, що не може бути забезпечене внаслідок значного збільшення частини видатків бюджету.

Найбільш оптимальним є розрахунок інтегрального коригуючого коефіцієнта за принципом «розімкненої шкали». При цьому $k=1$ повинен відповідати середньому значенню збитку. Інтегральний коригуючий коефіцієнт буде розраховуватися за формулою

$$k = \frac{зб_{сер}}{зб_{обл}}, \quad (4)$$

де $зб_{сер}$ - середнє значення економічного збитку внаслідок НС природного характеру.

Коефіцієнт α забезпечує питому вагу необхідним для фінансування обласних бюджетів коштам для ліквідації наслідків НС природного характеру в обсязі необхідних для фінансування фінансових ресурсів державного бюджету України. Він розраховується за формулою

$$\alpha = \frac{зб_{обл} - (1/27P\Phi + ВРП_{обл}\beta)}{зб_{укр} - (P\Phi + ВРП_{укр}\beta)}, \quad (5)$$

де $P\Phi$ – обсяг резервного фонду України, грн;

$ВРП_{обл}$ – валовий регіональний продукт області, грн;

$ВРП_{укр}$ – валовий регіональний продукт України, грн;

$зб_{укр}$ – економічний збиток України внаслідок НС природного характеру, грн;

β - частка ВРП, що виділяється на ліквідацію наслідків НС природного характеру.

Тоді формула для розрахунку трансфертних виплат набирає такого вигляду:

$$T_{обл} = k\alpha(зб_{обл} - (1/27P\Phi + ВРП_{обл}\beta)) = k \frac{(зб_{обл} - (1/27P\Phi + ВРП_{обл}\beta))^2}{зб_{укр} - (P\Phi + ВРП_{укр}\beta)}, \quad (6)$$

де $T_{обл}$ - трансфертні виплати обласним бюджетам, грн.

Результати розрахунків інтегрального коригуючого коефіцієнта k наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 - Інтегральний коригуючий коефіцієнт k

Регіон	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
1	2	3	4	5
Автономна республіка Крим	1,000	1,049	0,797	0,909
Вінницька	1,274	0,673	1,143	1,569
Волинська	0,872	0,571	0,825	0,645
Дніпропетровська	1,178	0,656	1,057	1,476
Донецька	1,303	1,759	1,877	1,480
Житомирська	1,479	2,044	1,565	1,810
Закарпатська	0,684	0,600	0,875	0,684
Запорізька	0,943	1,000	0,752	0,857
Івано-Франківська	0,677	0,595	0,866	0,677
Київська	1,615	1,670	1,709	1,976
Кіровоградська	1,115	0,624	1,000	1,373
Луганська	1,154	1,602	1,663	1,312
Львівська	0,720	0,626	0,921	0,720
Миколаївська	0,884	0,948	0,705	0,804

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Одеська	0,934	0,992	0,745	0,849
Полтавська	1,301	0,717	1,167	1,602
Рівненська	0,698	0,610	0,893	0,698
Сумська	1,439	1,517	1,523	1,601
Тернопільська	0,728	0,632	0,931	0,728
Харківська	1,406	1,862	2,025	1,597
Херсонська	0,934	0,992	0,745	0,849
Хмельницька	0,705	0,615	0,902	0,705
Черкаська	1,287	0,710	1,155	1,586
Чернівецька	0,645	0,571	0,825	0,645
Чернігівська	1,493	1,565	1,580	1,661
Київ	2,512	2,368	2,659	2,795
Севастополь	1,100	1,133	0,877	1,000

За наведених даних можна зробити висновок, що завдяки даному коефіцієнту перерозподіл фінансових коштів до обласних бюджетів буде здійснюватися з урахуванням економічних збитків внаслідок НС природного характеру для відповідної території. Результати розрахунку коефіцієнта α наведено в таблиці 2.

Таблиця 2 - Визначення коефіцієнта α

Регіон	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Автономна республіка Крим	0,028	0,031	0,021	0,021
Вінницька	0,028	0,016	0,022	0,028
Волинська	0,008	0,003	0,004	0,017
Дніпропетровська	0,096	0,095	0,109	0,135
Донецька	0,148	0,153	0,162	0,175
Житомирська	0,024	0,024	0,019	0,023
Закарпатська	0,001	0,004	0,006	0,013
Запорізька	0,043	0,049	0,039	0,043
Івано-Франківська	0,007	0,012	0,013	0,006
Київська	0,045	0,043	0,044	0,054
Кіровоградська	0,017	0,006	0,010	0,014
Луганська	0,047	0,054	0,054	0,056
Львівська	0,030	0,032	0,037	0,024
Миколаївська	0,018	0,021	0,008	0,004
Одеська	0,049	0,051	0,039	0,042
Полтавська	0,047	0,038	0,044	0,054
Рівненська	0,002	0,006	0,009	0,010
Сумська	0,025	0,023	0,021	0,023
Тернопільська	0,001	0,002	0,004	0,014
Харківська	0,070	0,070	0,074	0,084
Херсонська	0,011	0,014	0,000	0,005
Хмельницька	0,005	0,008	0,010	0,007
Черкаська	0,023	0,014	0,019	0,025
Чернівецька	0,008	0,003	0,002	0,023
Чернігівська	0,025	0,023	0,020	0,022
Київ	0,208	0,204	0,217	0,273
Севастополь	0,006	0,007	0,003	0,006

Результати розрахунків трансфертних виплат щодо ліквідації наслідків НС природного характеру наведено в таблиці 3.

За результатами розрахунків можна зробити висновок, що обласні бюджети України не мають можливості самостійно ліквідувати наслідки НС природного характеру. Тому необхідним є збільшення обсягів резервного фонду України. Слід відмітити, що за допомогою

запропонованого підходу відбувається оптимальний перерозподіл фінансових ресурсів для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного характеру з урахуванням економічних збитків від них для різних регіонів України.

Таблиця 3 - Трансфертні виплати для ліквідації наслідків НС природного характеру, грн

Регіон	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.
1	2	3	4	5
АР Крим	-364238,5525	-595680,4764	-241043,655	-311234,2023
Вінницька	-471769,418	-103221,6328	-373802,8794	-963945,4017
Волинська	-27430,24666	-2489,721545	-7676,565873	139793,6375
Дніпропетрівська	-5124276,051	-3468277,643	-8453483,971	-20756309,99
Донецька	-13427005,54	-24058576,3	-33583601,17	-35258620,05
Житомирська	-403723,8885	-715359,1913	-399419,3336	-749748,1094
Закарпатська	-95,50931882	-6842,431365	-24359,48528	-83145,12508
Запорізька	-829595,7229	-1387985,653	-768159,976	-1202371,268
Івано - Франківська	-13711,24578	-47499,68124	-100244,3322	22040,10767
Київська	-1508535,821	-1814900,384	-2208160,888	-4486282,662
Кіровоградська	-150333,551	-12564,88963	-64118,97358	-216364,4989
Луганська	-1184346,927	-2719543,818	-3321144,763	-3205158,389
Львівська	-310648,5942	-384358,5257	-862571,7055	-3525231,4188
Миколаївська	-134457,6088	-248757,026	-32214,31034	-9804,362566
Одеська	-1038861,145	-1487553,806	-759056,9244	-1163079,316
Полтавська	-1361464,436	-599966,0061	-1529534,92	-3591138,113
Рівненська	-1759,161971	-14142,56249	-44532,61563	55228,54342
Сумська	-410098,2087	-484510,4038	-442999,7691	-641497,7186
Тернопільська	609,3754467	-1093,827429	-11022,25909	102732,1335
Харківська	-3202331,325	-5388361,706	-7550335,703	-8686535,884
Херсонська	-52433,18214	-113774,4732	-94,23129962	14013,97065
Хмельницька	-8605,658777	-24763,56128	-65467,59279	29122,29992
Черкаська	-334220,5878	-85518,22919	-281064,8207	-771471,4858
Чернівецька	20974,82746	3442,020344	2145,690735	271601,5416
Чернігівська	-439203,3461	-469923,997	-424461,0492	-624940,502
Київ	-51269308,54	-57683926,84	-84686268,85	-160545038,5
Севастополь	-17530,26217	-28778,25392	5941,896905	26621,71656

ВИСНОВКИ

У статті запропоновано вдосконалити трансфертний підхід перерозподілу фінансових ресурсів для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного характеру. Запропоновано використання коригуючих коефіцієнтів k та α , які враховують економічні збитки внаслідок НС природного характеру для різних регіонів та питому вагу, необхідних для фінансування обласних бюджетів коштів для ліквідації наслідків НС природного характеру в обсязі, необхідному для фінансування коштів державного бюджету України.

SUMMARY

The article deals with the redistribution of financial resources for liquidation losses of natural disasters. Correctings coefficients is offered to use for financing budgets of different regions. Coefficients k and α assume losses of natural disasters and the level of development of the regions.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хлобистов Є.В. Фінансові механізми екологічної політики // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право) : наук. журн. – Вип. 3-4 / голов. ред. О.П. Степанов – К. : НАНУ, 2004. – С. 744 – 752.

2. Мінакова Н., Стрілець А., Драчук Ю. Економічний механізм управління надзвичайними ситуаціями техногенного характеру // Вісник ТАНГ, 2005. - № 3.
3. Бурков В.Н., Грацианский Е.В., Дзюбко С.И., Щепкин А.В. Модели и механизмы управления безопасностью. – М.: Синтег, 2001. – 160 с.
4. Бурков В.Н., Заложнев А.Ю., Леонтьев С.В., Новиков Д.А. Механизмы финансирования программ регионального развития. – М.: ИПУ РАН, 2002. – 54 с.
5. Гилев С.Е., Леонтьев С.В., Новиков Д.А. Распределенные системы принятия решений в управлении региональным развитием. – М.: ИПУ РАН, 2002. – 52 с.
6. Толстых А.В., Уандыков Б.К., Щепкин А.В. Моделирование экономических механизмов обеспечения безопасности при техногенных и природных катастрофах // Автоматика и телемеханика. - 2004. - № 5. - С. 142 – 153.
7. Абалкина И.Л. Страхование экологических рисков (из практики США). – М.:Инфра-М, 1998. – 88 с.
8. Моткин Г.А. Основы экологического страхования. – М.: Наука, 1996. – 191 с.
9. Новиков Д.А., Иващенко А.А. Модели и методы организационного управления инновационным развитием фирмы. – М.: ЛЕНАНД, 2006. – 332 с.
10. Постанова Кабінету міністрів України від 12 вересня 2009 р. № 995 «Формула розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету) між державним бюджетом та бюджетом Автономної Республіки Крим, обласними бюджетами, бюджетами міст Києва та Севастополя, бюджетами міст республіканського і Автономної Республіки Крим, обласного та районного значення, районними бюджетами, бюджетами сел, селищ».

Надійшла до редакції 2 грудня 2009 р.